MYTHONISMS IN VASILE ALECSANDRI'S WORKS

Iuliana-Adelina Iliescu
University of Craiova

Abstract: The science that deals with proper names is named literary onomastics. This deals with proper names, which, by their appearance in a literary text, in comparison with names outside the domain of literary communication, had received a special status.
The denomination through proper nouns has a limited character, being restrained to certain categories of objects: persons, animals, places.
V.Alecsandri painted times and people from various times and levels of society, here we try to discuss the problem of the proper names that are based on the terms gods and religion.

Keywords: onomastics, comedy, mitononym, stylistics, religion

Din orice unghi l-am privi pe Alecsandri în încercarea sa de a valorifica potenţialul stilistic al numelor proprii, inventarul onomastic al operei sale dramatice este impresionant numeric; se înregistrează aproximativ 1300 de unităţi reprezentând toate categoriile onomastice discutate în lucrările de specialitate. Dacă operăm iniţial distincţia între realonime şi mitonime, se observă că în prima categorie, alături de tradiţionalele antroponime, toponime (cu subcategoriile corespunzătoare), zoonime, se situează şi astronime, anemonime, ergonime, ideonime, hrematonime, chrononime. Această varietate este perfect justificată prin intenţia lui Alecsandri de a crea o vastă frescă socială care să surprindă toate aspectele societăţii, atât în perioada prepaşoptistă, cât mai ales în cea care a urmat Revoluţiei din 1848.

În lucrarea noastră ne vom ocupa de mitonime. Mitonimele care apar în opera dramatică a lui Alecsandri nu sunt doar probe ale **vastităţii culturale** a dramaturgului. Ele au, în general, meritul de a crea sau măcar de a accentua culoarea locală, de a evidenţia etnia personajelor (ştiut fiind faptul că limba maternă reprezintă cel mai nimerit cadru de manifestare a credinţei) şi de a indica nivelul cultural al personajelor care inserează în discursul lor numele mitologice.

Când vorbim despre contribuţia mitonimelor la **redarea culorii locale**, ne referim în special la piesele de inspiraţie romană; e greu de închipuit că un dramaturg ar putea transpune cititorul sau spectatorul în atmosfera Romei antice fără apelul la mitonime. Într-o epocă precreştină zeii erau prezenţe spirituale familiare, semnele lor regăsindu-se la tot pasul. Alecsandri s-a folosit din plin de forţa evocatoare a onimelor în *Fântâna Blanduziei* şi *Ovidiu*, începând chiar de la indicaţiile regizorale vizând aparent banala amplasare a unor statui pentru realizarea unui decor adecvat ("În salon, statuele zeiţelor *Venus* şi *Hebe*", Ov, p. 206) şi terminând cu frecvenţa acestor nume în discuţiile personajelor, fie că e vorba de subiecte abordate de cei cu pretenţii intelectuale, fie că sunt simple jurăminte: "Mă jur pe *Apolon*."(FB, p. 252), "Pe *Bachus Corniferul*!" (Ov, p.166), "pe *Caron*!" (FB, p.104), "pe *Hercul*" (Ov, p.153), "Pe cerescul *Joe*!", "jur pe însuşi *Joe*" (FB, p. 24, 86), "Pe *Plutus*!" (FB, p. 52).

La aceeaşi **funcţie evocatoare** a numelor ne gândim când avem în vedere şi partea finală a dramei *Ovidiu*, a cărei acţiune e plasată în vechiul Tomis; evident în scopul autenticizării personajele ce întruchipează autohtoni (şi care poartă nume extrem de sugestive, ca *Sarmis*,

BDD-A23171 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:10 UTC)

Sarmiza, Gettor) sunt prezentate invocându-l şi ducându-i ofrande zeului unic *Zamolxis*: "Puternice *Zamolxis*, ne vină-n ajutor!"; "Voi lui *Zamolxis* ofranda-i închinaţi […]." (Ov, p. 231-232). Tot aici e necesar să amintim de suita de personaje mitice din feeria naţională *Sânziana şi Pepelea*; numeroasele mitonime, selectate de Alecsandri din fondul onomastic al folclorului autohton (*Pârlea-Vodă, Păcală, Tândală, Zâna-Lacului, Zâna Codrului/Mama Pădurei/Pădureanca, Statu-Palmă-Barbă-Cot, Zorilă, Murgilă*) ancorează acţiunea piesei în spaţiul nostru, ale cărui puncte slabe sunt ţinta ironiei autorului.

Numele divinităţii din religiile monoteiste reprezintă un aspect care nu trece neobservat; dacă în *Fântâna Blanduziei* şi *Ovidiu* ne întâmpină varietatea onimelor ce denumesc zeităţi, în celelalte piese remarcăm că *Dumnezeu* deţine numărul maxim de ocurenţe înregistrat în inventarul onomastic al teatrului lui Alecsandri; apare în toate piesele, de foarte multe ori înglobat în structura unor expresii (asupra cărora vom insista într-unul din capitolele ulterioare) şi, de asemenea, în alternanţă cu forma perifrastică *Cel de Sus* sau sinonimele *Creatorul, Fiul, Părinte, Preaputernicul, Pronia, Providenţă, Sfântul, Tatăl*. Se impune precizarea că folosirea acestui mitonim se face diferenţiat, în raport cu etnia vorbitorului; în ciuda faptului că discursul e redat în general în limba română, invocarea divinităţii coincide cu o refugiere în cadrul limbii materne. Astfel, turcul recurge la *Allah*, germanul (dar şi evreul provenind probabil din mediul german) apelează la *Gott* (deseori determinat: *mein Gott*), argatul sârb din *Lipitorile satelor*, Gavril, exclamă: *Boji moi!*, iar francezul sadea (monsieur Charles) invocă divinitatea într-un mod pe care snobii elitei româneşti îl imită nu rareori: *Mon Dieu!*

Într-o situaţie similară cu cea a lui *Dumnezeu* se află şi *Adam, Eva, Isaia, Morfeu, Noe, Rusalii, Solomon*, care intră în alcătuirea unor **expresii culturale**[1], majoritatea provenite din Biblie (excepţie făcând doar *Morfeu*, care trimite la zona culturii greceşti); nu insistăm asupra lor, fiindcă sunt discutate în capitolul privitor la frazeologisme.

Mult mai interesantă este problema mitonimelor care, prin **antonomază**, au părăsit oarecum zona numelor proprii, apropiindu-se mai mult de aria apelativelor. Graţie popularităţii lor crescute, aceste onime au ajuns sinonime ale unor substantive comune; ele nu mai individualizează, ci subordonează persoana denominată unei anumite categorii umane. Astfel *Adonis* şi *Afrodita* sunt trimiteri la frumuseţea fizică; *regina Amazoanelor* înscrie femeia la care se face referire în rândul celor celor ce stăpânesc foarte bine obiceiurile masculine; *Apolon* raportează individul denominat atât la frumuseţea exterioară, cât mai cu seamă la calităţile artistice; *Ifigenia* e un simbol al spiritului de sacrificiu; mitonimele autohtone *Ileana Cosânz(e)ana* şi *Făt-Frumos* au ajuns să fie utilizate în locul unor cuvinte ca *frumuseţe*, respectiv *vitejie*, precum şi *iubit/iubită, ursit/ursită*; dacă *Iuda* e sinonim cu *trădător*, *Plutus* reprezintă prin antonomază bogăţia, belşugul; numele muzei tragediei, *Melpomena*, înlocuieşte în replicile personajelor lui Alecsandri perifraza *actriţă foarte talentată*, iar *Orfeu* îndeplineşte rolul unui supranume acordat poeţilor sau celor care pretind că au talent literar.

Cel mai adesea fenomenul care reduce din statutul de nume propriu al mitonimelor mai sus amintite este articolul, efectul fiind cu atât mai vizibil, cu cât articolul este nehotărât. Deşi în general există numeroase cazuri în care relaţia metaforică nu elimină valoarea de substantive proprii a acestor onime[2], la Alecsandri tocmai acest aspect e urmărit, dat fiind că mai ales în scrierile comice ele sunt banalizate, trivializate; atitudinea subiectului denominator e ridiculizantă, ironică, dispreţuitoare, gestul acordării numelui indicând lipsa de consideraţie. Iordan vorbeşte şi de încărcătura stilistică a numelor proprii articulate hotărât, care exprimă tot o

[1] Cf. V. M. Ungureanu, *Antroponime în expresii şi proverbe*, în SO, II, p. 212.
[2] Cf. Eugen Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975, p. 118.

BDD-A23171 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:10 UTC)

stare negativă[3], situaţie ce se regăseşte şi la Alecsandri; exprimând starea de nemulţumire a unui denominator ce se pretinde "poet tragic", mitonimul utilizat stârneşte râsul şi prin raportarea la referentul cât se poate de banal. În stilul lui Don Quijote, Coţofănescu declamă din creaţiile proprii în timp ce se sprijină pe un scaun pe care îl consideră calul înaripat al Muzelor; prea exaltat însă, cade şi, supărat, spune: "*Pegazul* mi-a dat o sfântă de trânteală." (SD, p.377).

Fenomen caracteristic vorbirii populare, utilizarea la plural a substantivelor proprii[4] apare când personajul denumit e redus valoric; îşi pierde unicitatea şi devine un membru al unei serii. În inventarul nostru onomastic *Iuda* înregistrează numeroase ocurenţe, fiind de foarte multe ori vorba de supranume peiorative ale evreilor; într-una din piese atitudinea refractară pe care o manifestă celelalte personaje faţă de această categorie etnică e triplu sugerată prin conotaţia negativă a numelui, prin context şi prin forma de plural care are scopul de a generaliza: "Bată-i crucea, *Iuzi*!" (IS, p. 38).

Mitonimele greco-latine sunt legate indiscutabil de noţiunea de *cultură*, fiind privite în general ca un apanaj al sferei intelectualilor. Când apar în discursul unor personaje a căror cultură e certă (cum sunt Horaţiu, Mecena sau Ovidiu), mitonimele în discuţie sunt un indiciu al distincţiei intelectuale; pe de altă parte, neconcordanţa dintre sonoritatea acestor nume şi precaritatea condiţiei unor personaje ca Bursuflescu, Galuscus sau Clevetici creează cititorului impresia de ridicol. Ironia dramaturgului biciuieşte astfel pseudocultura şi snobismul, fiindcă uzul de mitonime şi referirile la scene mitologice sunt un semn al dorinţei personajelor obscure de a epata cu orice preţ. Un exemplu elocvent îl reprezintă reacţia ţăranilor la discursul în care Galuscus (Rus) evocă o scenă din mitologie, ai cărei protagonişti sunt *Vulcan*, *Venus* şi *Apolon*. Adresându-li-se retoric: "Fraţilor romani!", latinizantul îi întreabă pe oamenii simpli, care nu utilizează acelaşi cod cultural, dacă îi cunosc pe Venus şi Apolon; răspunsul aduce cu sine o trivializare a mitonimelor, zeii fiind reduşi la condiţia umanului: "Ba nu, cucoane. N-o vinit niciodată pe-aici pin sat." (O, V, p.607)

Concluzii

Mitonimele din opera lui vasile Alecsandri au rolul de a evidenţia etnia personajelor şi de a indica nivelul cultural al personajelor care inserează în discursul lor numele mitologice. Întalnim nume de zeii; aceştia erau prezenţe spirituale familiare, semnele lor regăsindu-se la tot pasul. Numele divinităţii din religiile monoteiste apare frecvent, remarcăm că *Dumnezeu* apare în toate piesele, de foarte multe ori înglobat în structura unor expresii. Turcul recurge la *Allah*, germanul apelează la *Gott*, argatul sârb din *Lipitorile satelor*, Gavril, exclamă: *Boji moi!*, iar francezul invocă divinitatea astfel: *Mon Dieu!*

Bibliografie

Alecsandri, Vasile, 1981.*Opere*, vol. al VII-lea, Ed. Minerva, Bucureşti.
Alecsandri, Vasile, 1979. *Opere*, vol. al VI-lea, Ed. Minerva Bucureşti.
Alecsandri, Vasile, 1977. *Opere*, vol. al V-lea, Ed. Minerva, Bucureşti.
Berg, I., *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1968.
Câmpeanu, Eugen *Substantivul. Studiu stilistic*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975

[3] V. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1975, p. 103.
[4] Idem, *ibidem*, p. 103.

BDD-A23171 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:10 UTC)

Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1972.
Iordan, Iorgu *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1975
Ungureanu, V.M., *Toponime în expresii şi proverbe*, în SO, III, p. 351-363.
Ungureanu, V.M., *Antroponime în expresii şi proverbe*, în SO, II, p. 205-222.

Abrevieri şi sigle

Berg = I. Berg, *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1968.
FB = *Fântâna Blanduziei*, în O, VII;
Graur, NL = Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1972.
IS = *Iorgu de la Sadagura sau Nepotu-i salba dracului*, în O, VI;
O, V = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al V-lea, Bucureşti, Ed. Minerva, 1977.
O, VI = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al VI-lea, Bucureşti, Ed. Minerva, 1979.
O, VII = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al VII-lea, Bucureşti, Ed. Minerva, 1981
Ov = *Ovidiu*, în O, VII;
Par = *Paraponisitul*, în O, V;
Rus = *Rusaliile*, în O, V;
SD = *Sfredelul dracului*, în O, VII;
Ungureanu, II = V.M. Ungureanu, *Antroponime în expresii şi proverbe*, în SO, II, p. 205-222.
Ungureanu, III = V.M. Ungureanu, *Toponime în expresii şi proverbe*, în SO, III, p. 351-363.

BDD-A23171 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:55:10 UTC)